

Català – Roca

RETRATS

**Francesc
Català-Roca.
Autorretrat**

1952

Català - Roca

RETRATS

Organitza

Producció tècnica

Ajuntament de Lleida

Amb el suport

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Lleida,
**Museu d'Art
Jaume Morera**
Del 30 de gener
al 27 d'abril
de 2014

Esterri d'Àneu,
**Ecomuseu
de les Vall
d'Àneu**
Del 16 de juny
al 31 d'agost
de 2014

Cervera,
**Museu Comarcal
de Cervera**
Del 19 de setembre
al 2 de novembre
de 2014

Balaguer,
**Museu
de la Noguera**
Del 8 de novembre
de 2014
al 2 de febrer
de 2015

Tàrrrega,
**Museu Comarcal
de l'Urgell**
Del 21 de març
al 26 d'abril
de 2015

EXPOSICIÓ

Organitza

Xarxa de Museus de les Terres de Lleida
i Aran (XMTLLA)

Producció tècnica

Museu d'Art Jaume Morera

Amb el suport de

Servei d'Atenció als Museus de les Terres
de Lleida. Museu de Lleida: diocesà i comarcal

Comissariat

Oriol Bosch
(Museu d'Art Jaume Morera)

Coordinació tècnica

Francesc Gabarrell
(Museu d'Art Jaume Morera)
Núria Gil
(Col·legi d'Arquitectes de Catalunya)
Alberto Velasco
(Museu de Lleida: diocesà i comarcal)

Projecte educatiu

Txell Bosch
(Museu d'Art Jaume Morera)

Laboratori Fotogràfic

Sabaté

Disseny gràfic

131.gd (Pau Llop + Esteve Padilla)

Muntatge

Creamix

Retolació

Sígnum Rètols

AGRAÏMENTS

Els organitzadors volen agrair la seva col·laboració a:
Amical Viquipèdia, Arxiu Fotogràfic de l'Arxiu Històric
del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya (COAC), Bernat Bosch,
J. J. Caballero, Joan Vicent Cantó, Olga Egea, Pedro Madueño,
Susana Martínez, Irene Matas, David Pàmpols, Fernando
Peracho, Jordi V. Pou, Toni Prim i Josep Segon.

I molt especialment a Martí i Andreu Català Pedersen,
fills del fotògraf Francesc Català-Roca, sense els quals
aquesta exposició no hauria estat possible.

Col·legi d'Arquitectes
de Catalunya

CATÀLEG

Edita

Xarxa de Museus de les Terres de Lleida
i Aran (XMTLLA) i Museu d'Art Jaume Morera

Amb el suport de

Servei d'Atenció als Museus de les Terres
de Lleida. Museu de Lleida: diocesà i comarcal

Direcció de l'edició

Oriol Bosch
(Museu d'Art Jaume Morera)

Coordinació tècnica

Francesc Gabarrell
(Museu d'Art Jaume Morera)

Textos

Oriol Bosch
Pedro Madueño

Correcció i traducció

Serveis Lingüístics Torsitrad

Fotografies

Francesc Català-Roca
Pedro Madueño

Disseny gràfic

131.gd (Pau Llop + Esteve Padilla)

Impressió

Arts Gràfiques Bobalà

De l'edició: © 2014. Xarxa de Museus
de les Terres de Lleida i Aran (XMTLLA).
Museu d'Art Jaume Morera

De les imatges: Tots els drets reservats

©Fons Fotogràfic F. Català-Roca /
Arxiu Fotogràfic de l'Arxiu Històric del Col·legi
d'Arquitectes de Catalunya
©Pedro Madueño (pàg. 10)

Dels textos: © Els autors.

El text d'Oriol Bosch està subjecte a una llicència Reconeixement-
NoComercial CompartirIgual 3.0 de Creative Commons. Se'n
permet la reproducció, distribució i comunicació pública sempre
que se citin els titulars dels drets i no se'n faci un ús comercial.
Si es transforma aquest text per generar una nova obra derivada,
haurà de distribuir-se amb una llicència igual a la que regula l'obra
original. La llicència completa es pot consultar a:
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/legalcode>

DL L. 15-2014

ISBN 978-84-96855-65-6

Índex

Presentació	7
Carme Alòs i Trepat	
De Sol, només n'hi ha un	9
Pedro Madueño	
Català-Roca. Retrats	13
Oriol Bosch Bausà	
Catàleg	25
Cronologia	61
Bibliografia	65
Traduccions - Traducciones	67

Presentació

Després de les exposicions dedicades a Joanpere Massana i Ton Sirera, tornem a presentar una altra mostra de la Xarxa de Museus de les Terres de Lleida i Aran: “Català-Roca. Retrats”, que ha dut a terme el Museu d’Art Jaume Morera mitjançant el programa de suport als museus de la demarcació que finança la Generalitat de Catalunya a través del Servei d’Atenció als Museus (SAM), adscrit al Museu de Lleida: diocesà i comarcal.

En aquesta ocasió ens aturem a considerar el treball de Francesc Català-Roca, l’obra del qual va esdevenir clau per al desenvolupament de la fotografia documental al nostre país, conscient de les possibilitats de les imatges com a llenguatge privilegiat per copsar la realitat. Els seus reportatges fotogràfics han esdevingut testimonis dels canvis que s’anaven produint al nostre país, perfectament recollits en els seus llibres de viatge, que va alternar amb una altra de les seves passions: el món de l’art i dels seus creadors.

L’ingent treball d’aquest fotògraf —reflectit en els 17.000 fulls de contactes i més de 200.000 negatius— va ser cedit a l’Arxiu Fotogràfic de l’Arxiu Històric del Col·legi d’Arquitectes de Catalunya (COAC), amb el qual hem encetat ara una col·laboració a través de la Demarcació de Lleida del COAC, per tal de donar-lo a conèixer i posar-lo en valor a partir d’algun aspecte concret o faceta determinada, més enllà de la visió retrospectiva de les darreres exposicions que d’aquest autor s’han organitzat. El tema triat han estat els seus retrats, veritables obres mestres del gènere, que a la vegada esdevenen un repàs a autèntiques icones del segle XX, no només del nostre país, sinó de l’estranger. Entre els retrats més cèlebres de Català-Roca, que són a la vegada un reflex de la vida cultural catalana dels anys cinquanta i seixanta, trobem personatges com Joan Miró, Salvador Dalí, Josep Llorens Artigas, Antoni Tàpies,

Josep Guinovart, Jean Cocteau o Josep Pla, però també es mostren els de personatges populars que permeten no reduir el concepte de retrat exclusivament a celebritats. D’aquesta manera podem veure la doble dimensió del fotògraf: d’una banda, aquella que el va fer destacar com a fotoperiodista proper a les imatges populars i de la vida quotidiana dels carrers de Barcelona i Madrid, i, de l’altra, aquella que el vincula com a fotògraf del món culte, especialment del món de l’art, una de les seves habituals especialitats.

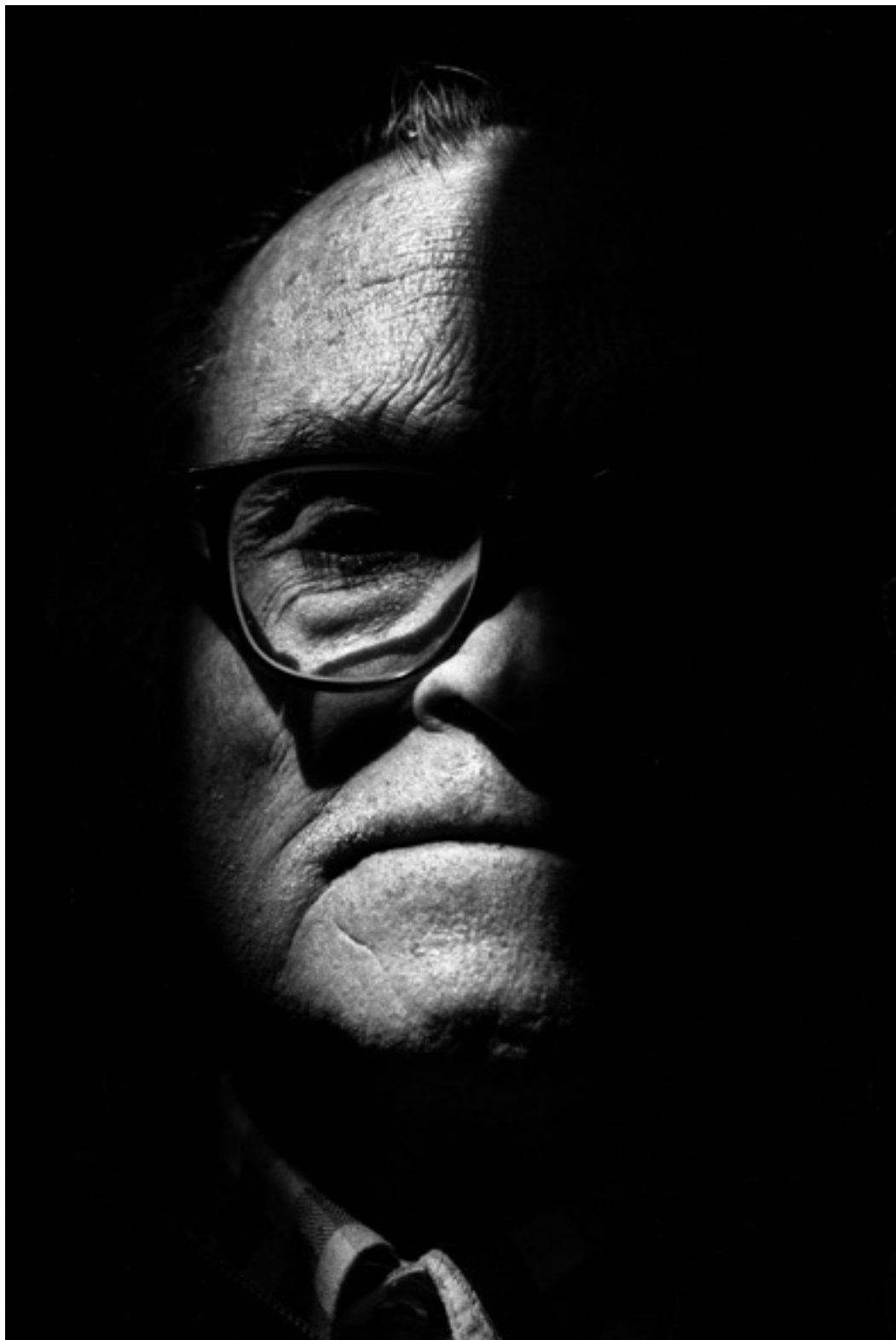
Català-Roca. Retrats és una exposició d’aquest espai generador de sinergies que és la Xarxa de Museus de les Terres de Lleida i Aran i que, gràcies al treball i a la col·laboració d’alguns dels museus que en formen part —i amb la inestimable col·laboració del Col·legi d’Arquitectes de Catalunya— es fa des del territori i per al territori, amb la intenció de difondre el patrimoni que les i els professionals dels museus conservem, gestionem i difonem més enllà dels espais que ens són propis. Fidels a l’esperit de la Xarxa, després del Museu d’Art Jaume Morera la mostra es podrà veure a l’Ecomuseu de les Vall d’Àneu, al Museu Comarcal de Cervera, al Museu de la Noguera i al Museu Comarcal de l’Urgell.

Carme Alòs i Trepat

Presidenta de la Xarxa de Museus de les Terres de Lleida i Aran

De Sol, només n'hi ha un

Pedro Madueño

Pedro Madueño
Francesc
Català-Roca

Barcelona, 1997

El retrat té un ritual molt particular assentat en la trobada: dues persones que la major part de les vegades no es coneixen, s'aproximen, s'observen, estudien l'escenari, miren de superar la desconfiança mútua, la inseguretat, fins i tot. Del fotògraf cap a la capacitat del personatge per situar-se amb naturalitat enfront del seu objectiu i la del personatge cap a les aptituds del fotògraf. S'ha de produir aquest moment màgic en el qual es produeix la descàrrega, l'impuls que surt del cor i et porta a la fotografia.

En el retrat hi ha tres pells per traspassar: en la primera, descobrim *l'anècdota*, és el que la nostra mirada capta per primera vegada; en la segona, la *personalitat*, ens aproximem a la naturalesa del personatge, i, en l'última, captem *l'ànima* del retratat, on veiem i descobrim la cara més oculta.

Els retrats de Català-Roca són d'execució simple però de composició harmònica i geomètrica. No hi ha angles ni distorsions gratuïtes. Català-Roca *només* pretén sorprendre per la naturalesa intrínseca del personatge, mai per les seves intervencions darrere de la càmera. Evita protagonismes i fa que tot el pes de la fotografia recaigui en la persona retratada.

Acompanyat de la seva inseparable càmera de format mitjà, Català-Roca controlava magistralment les limitacions imposades per l'escassa sensibilitat de les pel·lícules de l'època. Unes condicions que restringien la velocitat del disparament i, per tant, les opcions del fotògraf davant objectes o persones en moviment. Sorprenen la qualitat tècnica i el control de la llum que exerceix sobre les seves fotos.

Català-Roca sempre em deia que "*de Sol, només n'hi ha un*" per explicar per què havíem de deixar que cada escena convisqués amb la llum natural que la il·luminava. Aquesta és una de les moltes coses que vaig aprendre d'ell: com *llegir* la llum, com *escriure-hi*.

No deixa de ser curiós que ara que els avenços tecnològics permeten fotografiar en condicions d'il·luminació molt desfavorables és quan més s'utilitzen focus i llums artificials per fotografiar personatges. Els que hem crescut en el deixant de Català-Roca coneixem la importància de saber llegir la llum per fer el millor vestit a la fotografia.

Català-Roca era conscient que el fotògraf sempre dubta: quina pel·lícula s'ha d'escollir, quin angle cal prendre, quin diafragma s'ha d'usar, quina velocitat cal adoptar... Són dubtes raonables, previs a l'instant de captar una imatge, però en aquest moment Català-Roca no admet vacil·lacions: mai s'ha de dubtar en el moment del disparament.

En els seus retrats cobra molta importància l'entorn. L'utilitza per descriure el personatge, empra els elements que troba per compondre el retrat; aquesta és la gran prova de foc, discriminar tot el que es veu per seleccionar només el que necessitem en poc temps, de vegades en tan sols cinc minuts.

A diferència d'altres fotògrafs, per a un fotògraf com Català-Roca és necessari posseir aquest estímul fugaç i vital per conjugar tots aquests elements en molt poc temps a l'hora d'executar l'acció de fotografiar.

La base del retrat de Català-Roca és purament periodística, però no per això deixa de ser art. Si escau, com passa amb molts altres fotògrafs, el periodisme pot arribar a ser una forma d'art.

El periodisme és quotidià, com quotidians són els reportatges de Català-Roca; aquesta és la línia de treball en la majoria dels seus retrats.

"*La fotografia es pot crear i es pot captar. Però només la fotografia pot captar, i és per això que té més personalitat i més força en captar que no en crear*", sostenia Català-Roca. Els seus retrats estan plens

d'intencionalitat i la seva intensitat mou a esplaiar-se en la seva contemplació. Per això perduren en el temps.

Català-Roca no buscava una imatge determinada, sinó que se les trobava. Aquesta va ser una de les seves màximes: era un creador i, per tant, cada vegada que sortia al carrer no sabia què s'hi trobaria. Sempre defugia el protagonisme. Mirava de passar inadvertit, de mimetitzar-se amb l'entorn per no resultar un element distorsionador.

Com a fotògraf, creia que no calia alterar la vida quotidiana ni els elements de l'escena. Per això no buscava fons simulats, no emprava llums artificials i no forçava que el fotografiat se sotmeti a escenes impostades. Tot el contrari: utilitza com a plató l'escenari de la vida quotidiana, se serveix de la llum que hi ha a cada moment i deixa que l'escena es desenvolupi amb soltesa, que tot flueixi. Català-Roca sap que la bellesa també rau en la imperfecció, i en la imperfecció, moltes vegades la credibilitat.

Moltes de les fotografies de Català-Roca reflecteixen aquesta trobada entre fotògraf i personatge, però sempre en sentit positiu. És el cas del retrat d'Antoni Clavé, en el qual el retratat sembla que pren transcendència de l'acte de ser fotografiat amb naturalitat; o el de Josep Guinovart, on el fotògraf aprofita un element exterior i aconsegueix magistralment que convisqui amb el personatge; o el de Modest Cuixart, on les línies i les diagonals d'un dels seus llenços situen el pintor en el plànol adequat. O el d'una Micaela Flores Amaya, *La Chunga*, a qui Català-Roca aconsegueix captar en la seva essència, desafiadora davant la càmera.

El pes terrible que suposa agafar la càmera —un pes cada vegada més gran a mesura que passen els anys— no va significar un problema per a Català-Roca, sempre immers en el món de la fotografia: va desafiar

la monotonia i la fatiga inevitables amb les mateixes forces i il·lusió amb què va abordar el seu primer treball.

Només el desgast de la vida va ser capaç de llevar-li la càmera de les mans. Però el testimoni va ser recollit per altres fotògrafs, que al fil dels seus consells han perpetuat la seva obra amb una nova mirada.

Pedro Madueño
Fotògraf

Català- Roca. Retrats

Oriol Bosch Bausà

“Captar
una fotografia
d’una persona
és fixar un moment
de la seva vida”

Francesc Català-Roca¹

¹ *Personajes de los años 50. Fotografías Francesc Català-Roca.*
Madrid: Ministerio de Cultura. Dirección General de Bellas
Artes y Archivos, 1984.

Autoretrat al Tibidabo

Barcelona, 1975

Una de les raons principals per les quals s'acostuma a considerar Francesc Català-Roca (Valls, 1922 – Barcelona, 1998) una figura cabdal en la història de la fotografia a Catalunya ha estat no només el seu paper com a pioner indiscutible de la fotografia documental i del reportatge gràfic al nostre país durant els anys cinquanta i seixanta, sinó el fet de representar un pont d'unió entre dues generacions de fotògrafs d'avantguarda, la d'abans de la Guerra Civil i la de postguerra. Però més enllà del seu caràcter de precursor i de referent, Català-Roca va ser, sens dubte, el que més bé va saber retratar la societat espanyola de les primeres dècades de la Dictadura, reconeixement que li ha fet valer el qualificatiu del fotògraf més important de la seva època. El seu treball ha estat comparat freqüentment amb el de cèlebres autors com Robert Doisneau o Henri Cartier-Bresson, especialment per les afinitats de l'obra

d'aquests fotògrafs amb el seu particular estil basat en el realisme poètic, l'estètica de l'instant decisiu i la recerca constant de la llum. Després de tota una vida dedicada a la fotografia, a principis dels anys vuitanta la seva trajectòria va començar a ser reconeguda en ser distingit amb diversos guardons, entre els quals destacarà el Premio Nacional de Artes Plásticas del Ministeri de Cultura (1983), que per primera vegada era concedit a un fotògraf i que Català-Roca es va estimar com un reconeixement a tot el conjunt de la professió.

Des d'aleshores la seva obra ha estat protagonista d'un bon nombre de grans exposicions antològiques, i des de l'any 2007, l'Arxiu Fotogràfic del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya gestiona curosament el seu arxiu, un ingent fons de més de 200.000 negatius i 17.000 fulls de contacte que posen de manifest l'extensió

i la diversitat del seu llegat. Precisament, allò que distingeix a tots els grans fotògrafs del segle XX no només ha estat la seva mirada personal, sinó també la possibilitat d'exercir múltiples lectures del conjunt de la seva producció, especialment des de diversos i nous punts de vista. En aquest sentit, el fons Català-Roca no n'és una excepció, ja que sense cap mena de dubte admet aproximacions de tot tipus que poden aprofundir de forma parcial o total en el seu llegat. L'exposició que ara presentem pretén articular-se com una d'aquestes possibles lectures, una exploració prospectiva (que no retrospectiva) d'una de les seves facetes com a fotògraf: la fotografia de retrat, un gènere del seu particular univers visual que Català-Roca va conrear des dels inicis de la seva trajectòria i que representa només un dels seus vessants fotogràfics, compartint espai amb d'altres que, fent gala d'una extraordinària capacitat polifacètica, també va abonar extensament, com el fotoperiodisme, el reportatge, la publicitat, la fotografia industrial, la reproducció d'obres d'art o la fotografia d'arquitectura. Cal recordar, en aquesta direcció, que el retrat sempre ha tingut un paper destacat en les compilacions que s'han realitzat de la seva producció fotogràfica i que molts dels seus famosos retrats, que ens remeten a personalitats especialment rellevants del món de l'art i la cultura del segle XX, se solen encara avui incloure entre la seva nòmina d'obres mestres. Val a dir, però, que la nostra immersió en el gènere s'ha realitzat a partir de l'oportunitat de poder consultar de forma directa el seu arxiu i des d'una perspectiva que permetés superar la insistència en aquells treballs més coneguts i recurrents del fotògraf en favor de recuperar obres força més inèdites que poguessin complementar la visió que teníem fins ara de la seva faceta retratística. El resultat ha estat una selecció de trenta-cinc retrats que, circumscrits cronològicament entre principis de la dècada dels anys cin-

quanta i la primera meitat dels anys setanta, període en què predomina la seva fotografia en blanc i negre (o "acromàtica", segons la terminologia que li agradava utilitzar), ofereixen una panoràmica representativa de la seva particular interpretació d'un dels gèneres més significatius de la història de la fotografia. Una tria que, a més a més, ens permet retrobar-nos amb els dos mons en què, segons Pere Formiguera, es podria dividir l'obra de Català-Roca: d'una banda, el culte, el dels grans noms de l'art del moment amb els quals el fotògraf va estar en contacte en difondre la seva obra a partir de nombrosos projectes editorials, i, de l'altra, el popular, el de la vida quotidiana dels carrers de les grans ciutats i dels petits pobles rurals de l'Espanya de postguerra que va saber retratar com ningú². Finalment, cal deixar constància que en molts casos, a l'hora d'escollir les obres de la mostra hem

**Francesc
Català-Roca**

Eivissa, c. 1955

² FORMIGUERA, P. "La segona ruptura. La fotografia catalana dels anys 50 i 60". A: *Introducció a la Història de la Fotografia a Catalunya*. Barcelona: Lunwerg, 2000.

considerat oportú aventurar-nos a seleccionar peces enduts més per la seva qualitat fotogràfica que no pas per la fama o representativitat dels personatges retratats, fet que parteix de la voluntat de fer visibles els aspectes més innovadors del seu treball.

En aquest aspecte, no sembla pas una casualitat que Català-Roca es perfilés ben aviat com un fotògraf capaç de destacar en un gènere com el del retrat, disciplina en la qual també va ser un distingit renovador. En primer lloc, cal considerar el seu profund coneixement de la tradició retratística d'estudi, ja que Català-Roca va créixer immers en el món de la fotografia professional, entre càmeres de plaques i cubetes de laboratori perquè el seu pare, el fotògraf Pere Català Pic (Valls, 1889 – Barcelona, 1971), havia obert un estudi fotogràfic a Valls, d'on era originari, després de renunciar a una avinent carrera com a empleat de banca. Per aquesta raó, en parlar de les seves arrels i records d'infantesa a la capital de l'Alt Camp, Català-Roca evocava sovint amb un cert accent d'orgull el fet de ser conegut llavors com el *Xiquet de Cal Retratista*. Així mateix, és també important assenyalar que es va formar en un ambient fotogràfic altament culturitzat. Amb l'adveniment de la República l'any 1931, el seu pare decideix traslladar-se a Barcelona amb tota la seva família per iniciar així una trajectòria en el camp de la fotografia de publicitat, treball que el durà a vincular-se amb els principals nuclis de difusió de la fotografia d'avantguarda de la dècada dels anys trenta, de la qual en va resultar ser una de les personalitats més rellevants. Cal tenir present, doncs, que la circumstància d'aprendre l'ofici de la mà del seu pare va permetre a Català-Roca familiaritzar-se des de ben jove amb l'obra dels millors fotògrafs del moment, tant locals (Ramon Batlles, Josep Masana, Emili Godes o Josep Sala) com de l'estranger (Brassaï o Man Ray). Del seu període d'aprenentatge tenia un record especial

d'alguns retrats en els quals va obrar d'assistent, ja sigui en l'etapa en què ajudava el seu pare, com, per exemple, quan aquest va retratar el poeta francès Paul Éluard el gener de 1936 amb motiu de la coneguda exposició de Pablo Picasso a la Sala Esteva, o bé durant l'època en què va treballar al Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya durant la Guerra Civil, període en què va ser ajudant del fotògraf Josep Sala i a qui va acompanyar al Palau de la Generalitat per realitzar un retrat del president Companys que posteriorment va ser escollit com a fotografia oficial. D'altra banda, una altra experiència a la qual cal referir-se és la fotografia forense i de difunts, especialitat retratística que va realitzar amb absoluta professionalitat durant els primers temps de la postguerra i que no deixa de ser un reflex dels primers i difícils anys de la represa.

L'inici de la seva veritable recerca al voltant del retrat, però, no s'esdevindrà fins que, el 1948, i amb 26 anys, decidit a tirar endavant el seu particular projecte professional, s'independitza laboralment en muntar el seu propi estudi i laboratori, ubicat al barri de Gràcia de Barcelona. En aquell moment, emprèn la que serà una de les carreres professionals més prolífiques de la història de la fotografia a casa nostra. De seguida, i de forma lògica, el retrat va passar a formar part de la seva feina quotidiana, especialment a partir de principis dels anys cinquanta, moment en què va fer-se col·laborador gràfic de *Revista* (1952-1954), que esdevindrà l'autèntic motor de la seva primera i més extensa activitat retratística. Aquest setmanari d'informació i actualitat en llengua castellana (ja que no era possible utilitzar la llengua pròpia), promogut i patrocinat per l'empresari tèxtil Albert Puig Palau, va néixer de la mà d'un grup d'intel·lectuals catalans amb la idea de recuperar nous espais de difusió de la cultura i dels moviments d'avantguarda dels quals la societat barce-

lonina havia quedat òrfena després de la guerra. Encara que no va ser l'únic fotògraf del setmanari, ja que altres grans fotògrafs de l'època com Carlos Pérez de Rosas, Jacques Leonard o Nicolas Muller també hi van participar, sí que va ser qui ho va fer més assíduament durant la seva primera etapa, ja que no només va publicar esplèndids reportatges gràfics sobre diversos temes d'actualitat i extraordinàries fotografies de portada, sinó que també subministrava imatges per il·lustrar alguna de les seves seccions habituals. Aquesta monumental tasca fotoperiodística va permetre a Català-Roca conèixer i retratar importants personatges de l'època: científics rellevants com el doctor Barraquer o l'oceànògraf Jacques-Yves Cousteau; cèlebres escriptors i poetes com Josep Maria de Sagarra, Eugeni d'Ors, Carles Riba o J. V. Foix; grans noms de la plàstica contemporània com Salvador Dalí, Joan Miró, Llorens Artigas, Josep Clarà o Antoni Tàpies; o famoses personalitats de l'estranger que tot just començaven a visitar la capital catalana convidats per Puig Palau, com el poeta, dramaturg i cineasta Jean Cocteau o el pintor francès d'origen japonès Léonard Foujita. En aquest sentit, destacarà en especial la seva col·laboració en l'article que sota l'epígraf *Diálogos de Arte* el crític artístic Cesáreo Rodríguez Aguilera dedicava setmanalment a una figura emergent de la creació artística i que Català-Roca complementava mitjançant innovadors retrats que intentaven superar el simple registre de l'artista al costat de la seva obra. Això va facilitar a Català-Roca entrar en contacte amb el món de l'art i fer amistat amb tota una nova generació de joves artistes, com Josep Guinovart, Joan Josep Tharrats o Marc Aleu, els quals, com ell mateix, van poder donar a conèixer la seva obra a través de les pàgines de *Revista*. Des d'aleshores, Català-Roca mantindrà una estreta relació amb nombrosos artistes d'avantguarda, molts d'ells vinculats en aquell moment amb el moviment informalista, amb

els quals compartirà bohèmia en les tertúlies de la Sala Caralt o sopars al Grill-Room. En aquest sentit, cal dir que el fotògraf va freqüentar amb la majoria dels representants dels principals grups d'artistes que van protagonitzar la renovació de l'art català de postguerra, com ara els pintors de Dau al Set o els integrants del Grup Taüll. Precisament va ser per iniciativa i obra de Català-Roca que l'efímer cercle d'artistes, reunits amb motiu de la Biennal Hispanoamericana de Barcelona (1955-56), va decidir retratar-se sota el pantocràtor de Sant Climent de Taüll instal·lat

Retrat del Grup Taüll

1955

D'esquerra a dreta:
Jaume Muxart, Josep Guinovart, Joan Josep Tharrats, Marc Aleu, Antoni Tàpies, Modest Cuixart i Jordi Mercadé

**Salvador Dalí
al Park Güell**

Barcelona, 1953

al Museu d'Art de Catalunya de Barcelona, raó per la qual el grup va adoptar aquest nom.

De la importància que el mateix fotògraf va donar a tots aquells retrats que anava acumulant al seu meticulós i ordenat arxiu, autèntic mirall de la vida cultural barcelonina dels anys cinquanta, en va quedar constància en la que seria la seva primera exposició individual, celebrada a la Sala Caralt de Barcelona l'any 1953, mostra en la qual va decidir incloure un apartat on va presentar set fotografies d'algunes de les personalitats del moment³. Segons el mateix Català-Roca, aquell apartat va tenir tant d'èxit que tothom volia que li fes un retrat, sol·licitud

3 Els set retrats que van formar part de la mostra van ser els del pintor Joan Miró, el poeta Jean Cocteau, l'escultor Joan Rebull, el pintor Salvador Dalí, l'escriptor Eugeni d'Ors, el poeta Carles Riba i el pallasso Charlie Rivel. Curiosament, des de llavors, aquests dos darrers retrats, Català-Roca sempre els acostumava a mostrar confrontats com a metàfora visual del drama i la comèdia. THARRATS, J. J. "Las fotografías de Català-Roca", *Revista* (1953), núm. 89, p. 13.

que el fotògraf automàticament denegava argumentant que aquells retrats els havia fet sense que ho haguessin demanat els personatges retratats⁴. En un altre ordre de coses, però, val la pena aclarir que Català-Roca no acostumava mai a presentar les seves obres retratístiques sota la denominació de retrats, sinó amb el títol de *Personatges*. Concretament, aquest epígraf el solia utilitzar en gairebé totes les seves exposicions retrospectives on decidia introduir una selecció de retrats del seu arxiu, un concepte que va acabar per tenir carta de naturalesa pròpia en la mostra "Personajes de los años 50", presentada a la Biblioteca Nacional de Madrid l'any 1984. Pel fotògraf, personatges podien ser tant celebritats del món de l'art i la cultura amb els quals es va relacionar com totes aquelles persones anònimes que va retratar en alguns dels seus viatges o reportatges urbans que realitzava per encàrrec d'alguna editorial, principalment per a guies turístiques o per a organismes oficials⁵. En aquest sentit, és oportú recordar que Català-Roca va manifestar en alguna ocasió que a partir de l'instant en què el fotògraf capta un tipus o persona, pel sol fet d'aïllar-lo ja cobra personalitat pròpia i es converteix així en personatge⁶. Per aquesta raó, el seu concepte de retrat, sigui d'algú cèlebre o anònim, procedent del món culte o popular, sempre ha anat vinculat a aquesta idea de presentació d'un personatge.

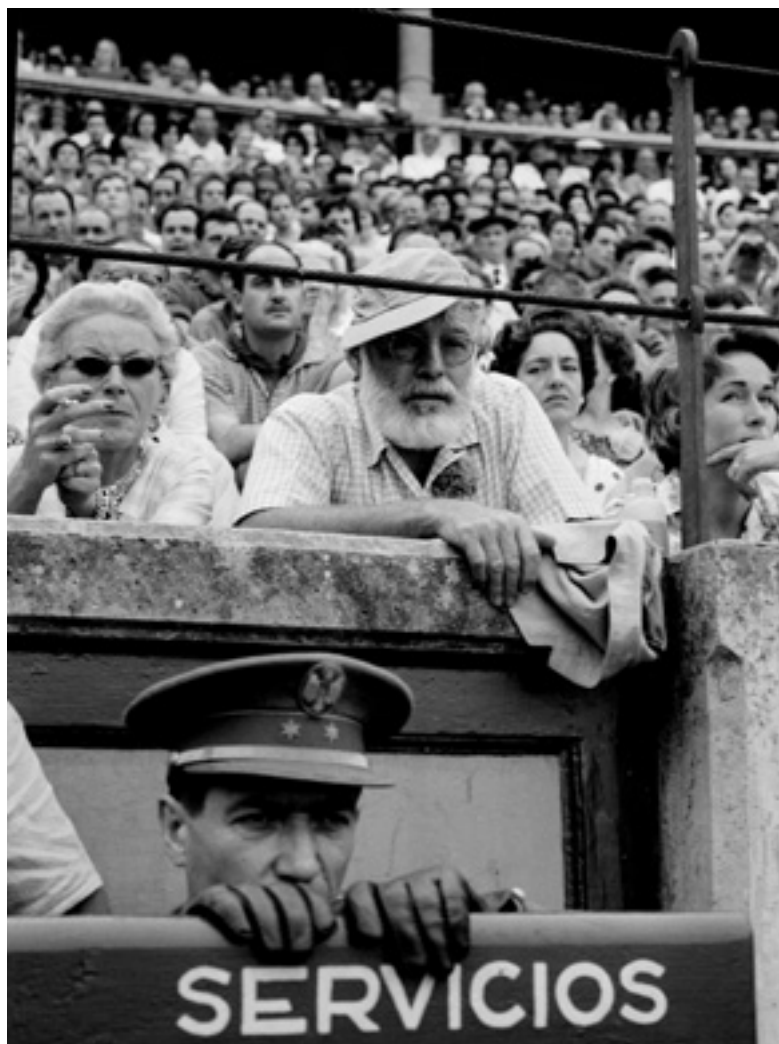
Sobre totes aquelles personalitats que Català-Roca va conèixer i fotografiar, en va deixar testimoni escrit

4 CATALÀ-ROCA, F. *Impressions d'un fotògraf. Memòries*. Barcelona: Edicions 62, 1995, p. 92.

5 A tall anecdòtic, tal com reflecteixen els llistats manuscrits del seu arxiu, resulta curiós assenyalar el fet que Català-Roca batejava freqüentment amb noms singulars o descriptius tots aquests personatges populars, com ara *Doña Dolores*, *Señorita Fina*, *El boina d'Àvila*, *Xarlatà*, *Pescador Cadaqués* o *Minutero*, per posar alguns exemples. Noms, sens dubte, ben significatius d'una època i d'un país, a l'igual que la seva fotografia més coneguda.

6 *Personajes de los años 50. Fotografías Francesc Català-Roca*. Madrid: Ministerio de Cultura. Dirección General de Bellas Artes y Archivos, 1984.

en les seves inestimables memòries, que va escriure a la recta final de la seva vida animat per l'editor Josep Maria Castellet⁷. En aquestes, repassa i explica la seva relació amb tots aquells personatges amb qui va poder tractar i com va realitzar algunes famoses fotografies que avui han esdevingut autèntiques icones de la memòria col·lectiva del nostre segle XX. Aquest és el cas, per exemple, de l'escriptor Ernest Hemingway, que va retratar en plena corrida de toros durant les festes dels *Sanfermines* de Pamplona de l'any 1956, o bé, de Josep Pla, amb qui malgrat la seva relació professional a l'editorial Destino confessa que no va acabar d'avenir-s'hi del tot, raó per la qual possiblement sovint apareix com una figura llunyana i distant en molts dels seus retrats. Tot al contrari que els enèrgics i vigorosos retrats que va realitzar de la jove Micaela Flores Amaya, coneguda com *La Chunga*, a qui va conèixer per mitjà del pintor Paco Rebés i amb la qual va mantenir una llarga amistat. De Salvador Dalí, protagonista d'alguns dels retrats dels quals el fotògraf se sentia més satisfet —com ara de l'extens reportatge al parc Güell publicat a *Revista* l'abril de 1953 o del famós retrat amb l'hipercub de 1954— n'admirava la seva capacitat de treball i, encara que va fotografiar-lo diverses vegades, encontres que Jordi París ha resseguit detalladament en l'obra *Els Dalí de Català-Roca*⁸, declarava que en conèixer-lo més o menys en els mateixos anys que va començar a treballar amb Joan Miró resultava excessivament esgotador haver de compaginar activitats amb ambdós alhora. Per aquest motiu, es va anar decan-

tant per col·laborar amb aquest últim, perquè no es desplaçava tan sovint com Dalí i, a més, semblava tenir un caràcter que congeniava amb facilitat amb el seu.

**Ernest Hemingway
als "Sanfermines"**

Pamplona, 1956

Precisament, la intensa i llarga relació professional i d'amistat que Català-Roca va mantenir amb Joan Miró durant més de trenta anys serà la culminació de la seva activitat retratística, ja que a banda de documentar-ne minuciosament la seva producció artística, en va saber extreure els seus millors retrats, un interessant llegat que va arribar a presentar en format expositiu⁹ i que va descobrir

7 CATALÀ-ROCA, F. *Impressions d'un fotògraf. Memòries*. Barcelona: Edicions 62, 1995.

8 PARÍS, J. *Els Dalí de Català-Roca*. Valls: Museu de Valls, 2004. El director del Museu de Valls recordava que en una conversa amb Català-Roca aquest "comparava la manera de ser i d'actuar de Miró i Dalí. Deia que Miró, tot i ser un gran artista, era un mal actor, en el sentit de no saber posar davant la càmera, quedava fals; en canvi, Dalí sabia posar sense que el resultat semblés forçat ni fictici, actuava amb naturalitat".

9 "Mirar Miró: el Joan Miró de Català-Roca". La Pedrera, Barcelona, 1993.

**Joan Miró
a la Fundició
Parellada**

Barcelona, c. 1965

la cara més íntima i personal de l'artista. Aquesta magnífica obra retratística al voltant del pintor va veure la llum gràcies a la freqüència amb què el fotògraf el va acompanyar en els seus viatges per tot el món i va visitar el taller de l'artista durant més de tres dècades per tal de poder-lo captar en el seu ambient de treball. En aquest sentit, Català-Roca sempre ha explicat que a Miró no li agradava que ningú el veiés treballar, però que no tenia problema que ho fes el fotògraf, ja que, segons explica, es mantenia llargues hores en silenci i a distància per mirar de fer-li les fotografies sense que el pintor se n'adonés, abstret com estava en la seva feina. Un vincle similar i comú, pel que fa a l'amistat i la familiaritat amb el retratat, un element clau alhora d'assolir una total confiança amb el personatge protagonista d'una fotografia, la va tenir també amb el ceramista Josep Llorens Artigas, també col·laborador de Joan Miró, i de qui va publicar, com en el seu cas, diversos llibres.

Justament tot el treball retratístic que Català-Roca va consolidar durant els anys cinquanta va tenir la seva continuïtat en les dècades dels anys seixanta i setanta, particularment a l'entorn de destacades figures de l'art i l'arquitectura, la que esdevindria la seva especialitat. Bàsicament, serà gràcies als encàrrecs del marxant d'art i mecenes Aimée Maeght (que també van prendre forma de retrats cinematogràfics), així com de la demanda de diverses editorials de comptar amb els seus serveis en el moment de publicar volums sobre l'obra de destacats artistes, entre els quals, a banda de Miró i Artigas, trobem el pintor Antoni Clavé o l'escultor basc Eduardo Chillida. D'altra banda, la faceta vinculada amb els retrats de personatges del carrer tindrà també la seva extensió en aquesta nova etapa a partir de la seva col·laboració amb l'editorial Blume, que el durà a recórrer bona part de l'Amèrica Llatina per retratar l'artesania i els artesans populars. En aquest sentit, segons es dedueix de la lectura del seu arxiu, la seva activitat retratística no es va aturar en cap moment i, en tot cas, es va diversificar en l'època en què abandona definitivament el blanc i negre, a mitjan anys setanta, ja sigui en forma de peticions institucionals (entre les quals trobem personalitats de la política i la cultura) o bé mitjançant la col·laboració amb diversos mitjans de comunicació, com ara a *La Vanguardia*, on van aparèixer publicats alguns treballs del fotògraf sobre figures de l'actualitat del moment com el cantant Joan Manuel Serrat, el president Josep Tarradellas o els artistes Tàpies o Miró.

Examinar el conjunt de retrats que conformen aquesta exposició ens pot ajudar a entendre quines van ser les principals aportacions i trets comuns que van caracteritzar la seva fotografia de retrat. En primer lloc, es fa evident que cap dels retrats ha estat pres a l'estudi del fotògraf. Sobre aquest aspecte, Català-Roca solia afirmar que era un retratista sense estudi i que sempre havia preferit jugar

en camp contrari, una ocurrència que li permetia fer entendre, de forma coherent amb el seu ànim documentalista, la seva predilecció per desplaçar-se a l'espai vital de cada un dels personatges que havia de retratar per tal de situar-los en el seu ambient natural, un fet que entenia alhora com un gran avantatge. Aquest enriquiment, que li permetia relacionar el protagonista del retrat amb l'atmosfera i les circumstàncies del seu entorn, habitualment de treball, s'aprecia clarament, per exemple, en els retrats del pintor a l'exili Emili Grau Sala (fotografiat al seu estudi del barri parisenc de Montparnasse), de l'escriptor i també col·laborador de *Revista* Sebastià Juan Arbó (que apareix prenent notes en una de les taules de la Cafeteria Oro del Rhin de la Gran Via), del pintor i interiorista alemany Erwin Bechtold (emmarcat a la casa que tenia a Eivissa) o de l'escriptor Josep Pla (immortalitzat al menjador del Mas Pla de Llofriu). Un altre dels beneficis de retratar els personatges en el seu propi ambient era la possibilitat d'obtenir retrats qualitativament més vius, ja que el fotògraf preferia que la gent es mostrés natural, contrari com era a qualsevol tipus de manipulació o preparació de l'escena per representar. D'aquí que la majoria d'aquests retrats ens mostrin els seus protagonistes d'un forma extremadament viva i natural, sense artificis ni ficcions, totalment neta. En aquest sentit, el mètode de Català-Roca passava per trobar la fotografia, i no per preparar-la, moltes vegades sense que els mateixos protagonistes en fossin conscients, una forma de treballar que podia donar com a resultat retrats molt més espontanis i sincers, com és el cas dels retrats dels pintors Joaquim Llucià o Antoni Tàpies, dels quals n'aconsegueix congelar els seus gestos creatius en plena activitat artística, la qual cosa ens permet entendre molt més els seus mètodes de treball. No cal dir que el fet de conèixer o relacionar-se estretament amb el personatge retratat ajuda

molt en aquest aspecte, especialment en casos com el del pintor Salvador Dalí, l'esplèndid retrat del qual (realitzat al seu estudi de la seva casa de Portlligat) ens mostra un Dalí molt íntim i allunyat de la imatge *divina* que va mirar de difondre a través dels mitjans de comunicació. D'altra banda, la capacitat de Català-Roca per trobar el moment decisiu a l'hora de prémer el botó de la seva càmera es fa palesa també en alguns d'aquests retrats, com ara el d'un Cousteau llavors encara premediàtic (a qui va retratar l'octubre de 1954 per encàrrec de *Revista* amb motiu d'una exploració a les illes Medes) o del pintor Joan Miró (de qui curiosament hem escollit la primera fotografia que li va fer Català-Roca, presa a les portes de la Catedral de Tarragona durant una aturada en un viatge cap a Montroig)¹⁰. Aquesta espontaneïtat natural del moment oportú es deixa veure també en les fotografies de tots els seus retrats de personatge populars, com, per exemple, en la del saliner d'Eivissa o l'escombriaire de Madrid, als quals mostra amb una gran dignitat i força poètica, en plena sintonia amb el que s'ha anomenat fotografia humanista (*Life*), un corrent llavors de plena actualitat en el panorama fotogràfic internacional. Convé destacar, d'altra banda, que un dels conceptes que Català-Roca assimilava a la bona fotografia era la capacitat d'aquesta de saber explicar molt bé un personatge mitjançant únicament recursos visuals, de la mateixa manera que un escriptor ho podria fer a través de la narració escrita. Per aquesta raó, molts dels seus retrats solen incorporar elements que no només capten l'interès de l'espectador, sinó que aporten informació afegida o associada al personatge retratat. És el cas, per exemple, dels retrats de l'escultor Joan Rebull (a qui foto-

¹⁰ En aquest sentit, l'examen dels fulls de contacte de l'arxiu Català-Roca posa de manifest la seva extraordinària capacitat i seguretat per escollir el moment decisiu de realitzar una instantània, ja que habitualment no solia prendre gaires fotografies d'un mateix motiu o subjecte.

Francesc Català-Roca fotografiat per Joan Miró

1959

grafia darrere uns blocs d'una pedrera, l'element primari del qual parteix la seva activitat artística), de l'escriptora Anna Maria Matute (fotografiada amb un llibre a les mans en un racó de lectura del seu domicili) o del pintor Joan Josep Tharrats (a qui es refereix en la seva faceta de crític artístic tot envoltant-lo d'una muntanya de publicacions d'art, del qual n'era un fervent col·leccionista). Finalment, des del punt de vista estètic i en conseqüència amb el seu estil net i directe, cal destacar, abans que res, el seu escrupolós treball amb la llum, un dels aspectes més ben valorats de la seva fotografia. Només cal veure alguns dels retrats, com els de *La Chunga* (on la llum del Sol perfila l'esvelta ombra de la ballarina), el pintor Antoni Clavé (on l'atmosfera lumínica hi juga un paper protagonista) o el de l'artista Fornells-Pla (en què la llum natural aporta una nova dimensió a l'espai del seu taller) per qualificar el fotògraf d'autèntic mestre de la llum. Un mes-

tratge, a més, de gran envergadura, ja que Català-Roca va renunciar radicalment a utilitzar la llum artificial, comptant només amb la llum natural que envoltava l'ambient dels personatges que volia retratar. Un altre dels elements formals fonamentals per entendre la seva fotografia de retrat és l'ús emfàtic de l'enquadrament, en què abundaran recursos com l'ús de les angulacions, abruptes picats (retrat de Joan Abelló) i contrapicats (retrat de Josep Guinovart), que autors com Joan Fontcuberta expliquen com una assimilació natural per part del fotògraf del vocabulari expressiu de les avantguardes d'entreguerres¹¹. D'exemples, n'hi ha força, pel que fa als contrapicats especialment, com el retrat del fotògraf *Minutero* (un retratista retratat amb qui Català-Roca s'hi sentia identificat) o del mariner de la VI flota nord-americana presa al port de Barcelona (que va realitzar amb motiu d'un reportatge publicat a *Revista* el gener de 1953), els quals guarden una estreta relació amb el cinema soviètic d'avantguarda, de qui sabem que Català-Roca n'apreciava alguns dels seus recursos formals¹². Sigui com sigui, no cal dir que el fotògraf treballava la composició de l'enquadrament amb un caràcter conscientment modern, com es manifesta, per exemple, en els retrats del pintors Modest Cuixart o el ceramista Josep Llorens Artigas, on els personatges són reenquadrats per les seves pròpies produccions artístiques. Per acabar, ens referirem a un darrer recurs, la utilització de la profunditat de camp amb finalitats expressives, un mitjà que utilitzava força sovint per obligar l'espectador a fixar la mirada allí on el fotògraf prèviament havia escollit. És el cas de l'extraordinari retrat del poeta Jean Cocteau, on la mirada selectiva del fotògraf recau sobre l'expressivitat de les seves mans

11 FONTCUBERTA, J. "El legado de Català-Roca". A: *Personajes de los años 50. Fotografías Francesc Català-Roca*. Madrid: Ministerio de Cultura. Dirección General de Bellas Artes y Archivos, 1984, p. 87-91.

12 Entrevista amb Martí i Andreu Català-Roca, fills del fotògraf, a l'Arxiu Fotogràfic del COAC, el 27/11/2013.

i no del seu rostre, com en la majoria de retrats. Un exemple paradigmàtic que ens recorda que la grandesa del treball retratístic de Català-Roca no es troba en el personatge representat, sinó en la interpretació d'aquest últim que, a través del mitjà fotogràfic, el fotògraf exerceix des del seu particular punt de vista carregat de subjectivitat.

Autoretrat

c. 1960

Oriol Bosch Bausà
Museu d'Art Jaume Morera

Catàleg

Totes les fotografies són còpies posteriors (tiratge modern realitzat a partir dels negatius originals de l'autor)

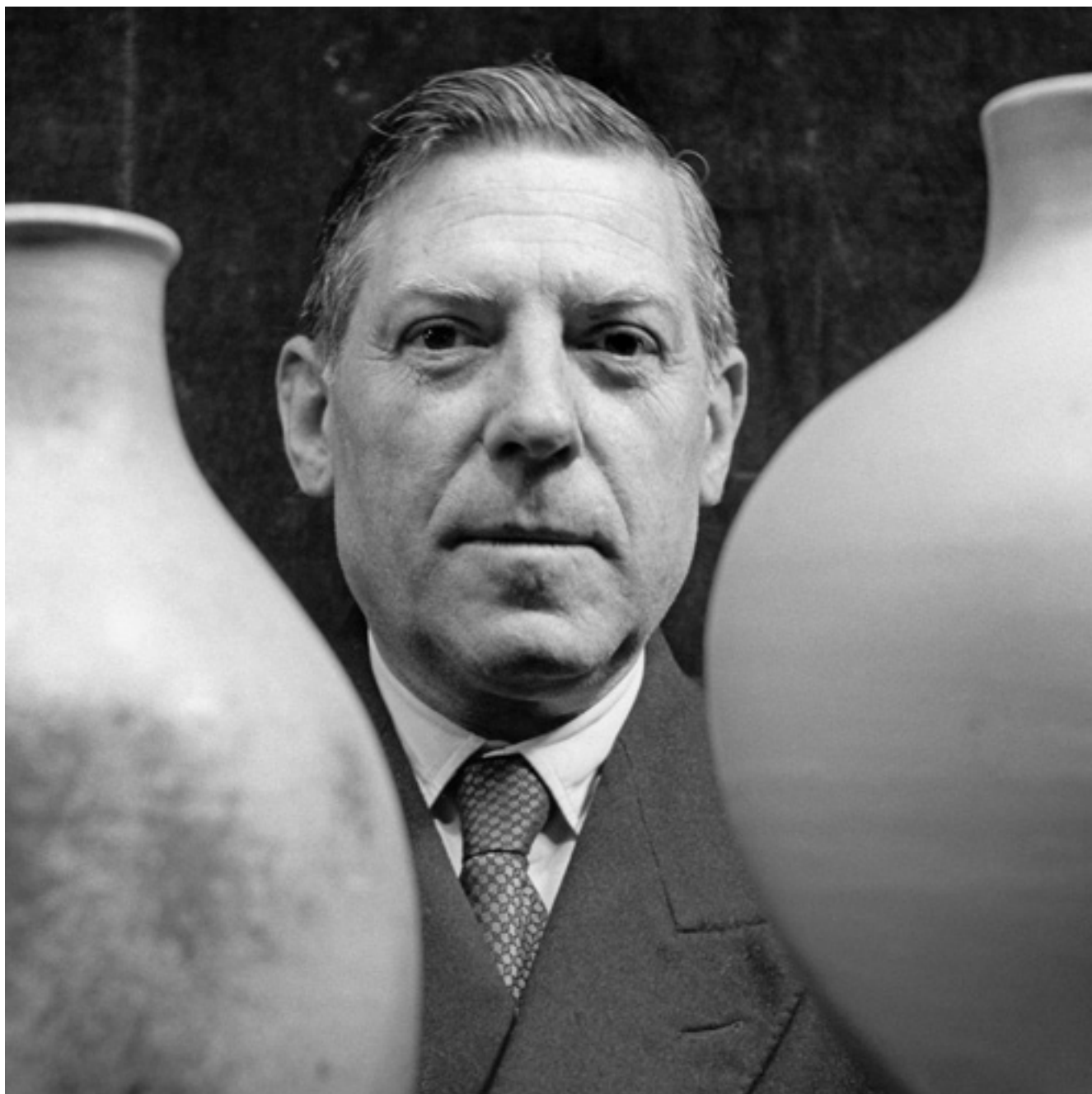
Gelatina de plata sobre paper baritat
70 x 70 cm

© Fons Fotogràfic F. Català-Roca -
Arxiu Fotogràfic de l'Arxiu Històric
del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya

**Joan Miró
a la Catedral
de Tarragona**

1952

**Josep Llorens
Artigas**

1953

**Emili
Grau Sala**

Paris, c. 1955

**Antoni
Clavé**

1954

**Joan Josep
Tharrats**

1952

**Josep
Guinovart**

c. 1953

**Modest
Cuixart**

c. 1953

**Erwin
Bechtold**

c. 1950

**Joan
Rebull**

1952

**Joan
Abelló**

c. 1952

**Manuel
Viola**

1953

**Xavier
Corberó**

c. 1964

**Joaquim
Lluçà**

c. 1960

**Francesc
Fornells-Pla**

c. 1965

**Antonio
Saura**

c. 1975

**Salvador Dalí
al seu estudi**

Portlligat, 1952

**Antoni
Tàpies**

c. 1970

**Eduardo
Chillida**

c. 1975

**Sebastià
Juan Arbó
a la Cafeteria
Oro del Rhin**

Barcelona, 1953

**Ana Maria
Matute**

c. 1952

**Josep Pla
al Mas Pla**

Llofriu, c. 1975

**Joan
Teixidor**

c. 1970

**Jacques-Yves
Cousteau**

Illes Medes, 1954

**Jean
Cocteau**

Barcelona, 1953

**Micaela
Flores Amaya,
"La Chunga"**

c. 1955

Escombriaire

Madrid, c. 1953

Model
(Monique Koller)

Publicitat Juper,
c. 1955

**Mariner
de la VI Flota
de la Marina
dels Estats
Units**

Barcelona, 1953

Música de cobla

Parc de la Ciutadella,
Barcelona, c. 1952

Florista

1954

Pescador

Tossa de Mar,
c. 1955

**Saliner
d'Eivissa**

c. 1950

Setmana Santa

Sevilla, 1959

Pastor

1970

Minutero

c. 1955

Cronologia

1922 Valls	1937 Comença a treballar al Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya, on Pere Català Pic exerceix de director de Publicacions durant la Guerra Civil.	1951 La seva primera pel·lícula, <i>La Ciudad Condal en otoño</i>, rep el Premi Ciutat de Barcelona de Cinema. Destino publica deu fotografies seves a la <i>Guía de Barcelona</i> i coneix Salvador Dalí.	1953 Primera exposició individual a la Sala Caralt de Barcelona.	1957 A través de Joan Miró coneix l'arquitecte Josep Lluís Sert i es converteix en el fotògraf d'alguns dels seus principals edificis.
1922 Neix a Valls el dia 19 de març, fill del fotògraf Pere Català Pic.	1941 Reprèn l'activitat professional al costat del seu pare, centrada en la fotografia industrial i la reproducció d'obres d'art.	1952 Obté <i>ex aequo</i> el Premi Ciutat de Barcelona de Cinema amb la pel·lícula <i>Piedras vivas</i> i publica el seu primer llibre de fotografies, <i>La Sagrada Familia</i> (Ed. Ayma).	1954 Publica <i>Barcelona</i> (Ed. Barna), l'obra amb què inicia una llarga i prolífica trajectòria en el món dels llibres de reportatges, i surt a la llum la <i>Guía de Madrid</i> (Destino).	1959 Rep l'encàrrec de la Dirección General de Turismo de fer fotografies arreu de l'Estat Espanyol, ocasió que aprofita per dur a terme els seus propis treballs en el camp de la fotografia documental.
1931 Es trasllada a Barcelona amb la seva família.	1948 Obre el seu propi laboratori fotogràfic, on compagina la labor més professional amb la recerca i la investigació de noves tècniques de reproducció.	1950 Guanya el Premi Ciutat de Barcelona de Fotografia amb la col·lecció <i>Octubre</i>.	1956 Planeta publica <i>Guía de Cuenca y principales itinerarios de su provincia</i>.	1960 Es casa amb la danesa Lilly Pedersen, amb qui tindrà dos fills, Martí i Andreu.
1935 Inicia els estudis de dibuix a l'Escola de La Llotja mentre es forma com a professional de la fotografia dins el nucli familiar.	1941 Reprèn l'activitat professional al costat del seu pare, centrada en la fotografia industrial i la reproducció d'obres d'art.	1952 Obté <i>ex aequo</i> el Premi Ciutat de Barcelona de Cinema amb la pel·lícula <i>Piedras vivas</i> i publica el seu primer llibre de fotografies, <i>La Sagrada Familia</i> (Ed. Ayma).	1954 Publica <i>Barcelona</i> (Ed. Barna), l'obra amb què inicia una llarga i prolífica trajectòria en el món dels llibres de reportatges, i surt a la llum la <i>Guía de Madrid</i> (Destino).	1959 Rep l'encàrrec de la Dirección General de Turismo de fer fotografies arreu de l'Estat Espanyol, ocasió que aprofita per dur a terme els seus propis treballs en el camp de la fotografia documental.

1962		1970	1973	1980	anys (Edicions 62) i Gaudí (Polígrafa).
Destino publica la segona edició de <i>Mallorca, Menorca e Ibiza</i> , amb text de Josep Pla.		Comença la seva sèrie de fotografies d'artistes com ara Joan Miró, Eduardo Chillida i Josep Guinovart, i duu a terme la pel·lícula <i>Miró-Artigas</i> .	Inicia els seus viatges a Amèrica i abandona definitivament el blanc i negre per centrar-se en el color.	La pel·lícula <i>Femme/Woman. A tapestry by Joan Miró</i> sobre el tapís de Washington és guardonada amb el Premi The Golden Eagle.	Presenta al Museu Picasso de Barcelona l'exposició <i>Tauromàquia</i> .
1964		Viatja al Japó amb Joan Miró, on realitza els films <i>Osaka. 1970. Mural de ceràmica</i> i <i>Miró Osaka. 1970. Peinture murale</i> .	Destino publica <i>Castilla la Vieja</i> , amb fotografies seves i de Raimon Camprubí.	1982	1987
Destino publica <i>Castilla la Nueva</i> , amb text de Gómez de la Serna.				Presenta la seva primera exposició retrospectiva a la Galeria Maeght de Barcelona: <i>Francesc Català-Roca. Fotografies. Artistes. Arquitectura. Personatges. Toros</i> .	El Queen Sofia Spanish Institute de Nova York exposa la retrospectiva <i>Francesc Català-Roca. Photographs</i> .
1965		1971	1977	1983	Filma la que serà la seva darrera pel·lícula, un reportatge sobre les obres de reconstrucció del Pavelló Mies van der Rohe.
Comença les seves investigacions en el camp del color.	Mor Pere Català Pic.	Destino publica la tercera edició de la <i>Guía de Madrid</i> , en la qual s'inclouen noves fotografies, i també l'edició en català de <i>Guía de Catalunya</i> .	Duu a terme tres noves pel·lícules: <i>Chillida ceramista, Peine del viento</i> i <i>Femme/Woman. A tapestry by Joan Miró</i> .	Rep el Premi Nacional d'Arts Plàstiques, que atorga el Ministeri de Cultura, concedit per primera vegada a un fotògraf.	Presenta l'exposició <i>L'arquitectura dels anys 50 a Barcelona</i> al Col·legi d'Arquitectes de Barcelona.
1968			Edicions Polígrafa publica <i>Arquitectura de Sert en la Fundación Miró</i> .	1984	1990
Destino publica <i>Els monestirs catalans</i> , amb text d'Antoni Pladevall.				Presenta a la Biblioteca Nacional de Madrid l'exposició <i>Personajes de los años 50</i> .	Presenta l'exposició <i>Francesc Català-Roca. Del meu arxiu</i> a la Galeria Maeght de Barcelona.
				Publica els llibres <i>Miró. Noranta</i>	

1992

La Generalitat de Catalunya li atorga el Premi d'Arts Plàstiques i la Creu de Sant Jordi.

una selecció de la seva obra en blanc i negre.

1993

L'Ajuntament de Barcelona li concedeix la Medalla d'Or al Mèrit Artístic i la Fundació Miró, el guardona amb el Premi Ocell Solar.

Presenta l'exposició *Mirar Miró: el Joan Miró de Català-Roca* a la Pedrera.

1997

Exposició antològica al Centre d'Art Santa Monica amb motiu del seu 75è aniversari.

1998

Mor a Barcelona el dia 5 de març.

Autoretrat a l'estudi

Barcelona, c. 1951

1995

Publica les seves memòries, *Impressions d'un fotògraf. Memòries* (Edicions 62), i el que serà el seu darrer llibre, *Foto-grafías a-cromáticas* (Tibidabo Edicions),

1998
Barcelona

Bibliografia

- BALSELLS, D.; BERRIO, J.; RIGOL, J. *La Guerra Civil Espanyola. Fotògrafs per a la història*. Barcelona: Museu Nacional d'Art de Catalunya, 2001.
- BONET, J. M.; TRAPIELLO, A. *Català-Roca: Barcelona / Madrid años cincuenta*. Madrid: Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía; Lunwerg, 2003.
- CALZADA SALAVEDRA, A.; CATALÀ PEDERSEN, M.; TERRÉ ALONSO, L. F. *Català-Roca i X. Miserachs: Dues mirades al territori: memòries de la Costa Brava*. Girona : Fundació Caixa Girona, 2007.
- Català-Roca: obras maestras*. Madrid: La Fábrica, 2010.
- CATALÀ-ROCA, F. *Impressions d'un fotògraf. Memòries*. Barcelona: Edicions 62, 1995 (Biografies i Memòries; 25).
- CONESA, C.; GRANELL, E. *Català-Roca*. Barcelona: Catalunya Caixa. Obra Social, 2011.
- FERNÁNDEZ, H. *Cuenca hacia 1956: la versión de Francesc Català-Roca*. Madrid: Fundación Antonio Saura; La Fábrica, 2008.
- FONT DE MORA, P.; GUBERN, R. *Nova avantguarda. Fotografia catalana dels anys 50 i 60*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, 2010.
- Francesc Català-Roca*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 1997.
- Francesc Català-Roca: photographs*. Barcelona: Instituto de Estudios Norteamericanos, 1987.
- Francesc Català-Roca : regard sans frontière*. Perpignan: Ville de Perpignan, 2006.
- GARCIA, J. M., dir. *Impacte Gaudí*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 2002.
- GARCIA FERRER, J. M.; ROM, M. *Català-Roca*. Barcelona: Col·legi d'Enginyers, 1989.
- Generacions: fotografies de Francesc Català-Roca i Josep Cano, Jacinto Chicharro, Albert L. Rovira i Jordi Salinas*. Santa Coloma de Gramenet: Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet, 1997.
- GIRALT-MIRACLE, D.; RUIZ ZAFÓN, C. *La Barcelona de Català-Roca*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona; La Magrana, 2008.
- Mirar Miró. El Joan Miró de Català-Roca*. Barcelona: Fundació Caixa de Catalunya, 1993.
- PARÍS, J. *Els Dalí de Català-Roca*. Valls: Museu de Valls, 2004.
- PERMANYER, L. *Francesc Català-Roca, fotografies: artistes, arquitectura, personatges, toros*. Barcelona: Edicions 62, 1982.
- PERMANYER, L. *Català-Roca: del meu arxiu*. Barcelona: Galeria Maeght, 1990.
- Personajes de los años 50 . Fotografías Francesc Català-Roca*. Madrid: Ministerio de Cultura. Dirección General de Bellas Artes y Archivos, 1984.
- RAMIS, R. *Català-Roca: Imágenes de Castilla y León*. Valladolid: Junta de Castilla y León. Consejería de Cultura y Turismo, 2007.
- REVENGA, L. *Francesc Català-Roca: una mirada necesaria. 3a ed. rev. i ampl.* Madrid: La Fábrica, 2009 (PHotobolsillo. Biblioteca de Fotógrafos Españoles; 6).
- REVENGA, L. *Francesc Català-Roca: una nova mirada*. Barcelona: Fundació Joan Miró, 2000.

Traduccions

Traducciones

Sol, sólo hay uno

Pedro Madueño

El retrato tiene un ritual muy particular asentado en el encuentro: dos personas que la mayoría de veces no se conocen, se aproximan, se observan, estudian el escenario, tratan de superar la desconfianza mutua, la inseguridad, incluso. Del fotógrafo hacia la capacidad del personaje para situarse con naturalidad frente a su objetivo y la del personaje hacia las aptitudes del fotógrafo. Se tiene que producir ese momento mágico en el que se produce la descarga, el impulso que sale del corazón y te lleva a la fotografía.

En el retrato hay tres pieles que traspasar: en la primera, descubrimos la anécdota, es lo que nuestra mirada capta por primera vez; en la segunda, *la personalidad*, nos aproximamos a la naturaleza del personaje, y, en la última, captamos *el alma* del retratado, donde vemos y descubrimos la cara más oculta.

Los retratos de Català-Roca son de ejecución simple pero de composición armónica y geométrica. No hay ángulos ni distorsiones gratuitas. Català-Roca *sólo* pretende sorprender por la naturaleza intrínseca del personaje, nunca por sus intervenciones tras la cámara. Evita protagonismos y hace que todo el peso de la fotografía recaiga en la persona retratada.

Acompañado de su inseparable cámara de formato medio, Català-Roca controlaba magistralmente las limitaciones impuestas por la escasa sensibilidad de las películas de la época. Unas condiciones que restringían la velocidad del disparo y, por tanto, las opciones del fotógrafo ante objetos o personas en movimiento. Sorprenden la calidad técnica y el control de la luz que ejerce sobre sus fotos.

Català-Roca siempre me decía que “*Sol, sólo hay uno*” para explicar por qué debíamos dejar que cada escena conviviese con la luz natural que la iluminaba.

Esa es una de las muchas cosas que aprendí de él: cómo *leer* la luz, cómo *escribir* con ella.

No deja de ser curioso que ahora que los avances tecnológicos permiten fotografiar en condiciones de iluminación muy desfavorables es cuando más se utilizan focos y luces artificiales para fotografiar personajes. Los que hemos crecido en la estela de Català-Roca conocemos la importancia de saber leer la luz para hacer el mejor traje a la fotografía.

Català-Roca era consciente de que el fotógrafo siempre duda: qué película escoger, qué ángulo tomar, qué diafragma usar, qué velocidad adoptar... Son dudas razonables, previas al instante de captar una imagen, pero en ese momento Català-Roca no admite vacilaciones: jamás hay que dudar en el momento del disparo.

En sus retratos cobra mucha importancia el entorno. Lo utiliza para describir al personaje, se vale de los elementos que encuentra para componer el retrato; esa es la gran prueba de fuego, discriminar todo lo que se ve para seleccionar solamente lo que necesitamos en poco tiempo, a veces en tan sólo cinco minutos.

A diferencia de otros fotógrafos, para un fotógrafo como Català-Roca es necesario poseer ese estímulo fugaz y vital para conjugar todos esos elementos en muy poco tiempo a la hora de ejecutar la acción de fotografiar.

La base del retrato de Català-Roca es puramente periodística, pero no por ello deja de ser arte. En su caso, al igual que ocurre con otros muchos fotógrafos, el periodismo puede llegar a ser una forma de arte.

El periodismo es cotidiano, como cotidianos son los reportajes de Català-Roca; esa es la línea de trabajo en la mayoría de sus retratos. “*La fotografía se puede crear y se puede captar. Pero sólo la fotografía puede captar, de ahí*

que tenga más personalidad y más fuerza al captar que no al crear”, sostenía Català-Roca. Sus retratos están llenos de intencionalidad y su intensidad mueve a explayarse en su contemplación. Por eso perduran en el tiempo.

Català-Roca no buscaba una imagen determinada, sino que se las encontraba. Esa fue una de sus máximas: era un creador, y como tal, cada vez que salía a la calle no sabía con lo que se iba a encontrar. Siempre rehuía el protagonismo. Trataba de pasar inadvertido, de mimetizarse con el entorno para no resultar un elemento distorsionador.

Como fotógrafo, creía que no había que alterar la vida cotidiana ni los elementos de la escena. Por eso no busca fondos simulados, no se vale de luces artificiales y no fuerza que el fotografiado se someta a escenas impostadas. Todo lo contrario: utiliza como plató el escenario de la vida cotidiana, se sirve de la luz que hay en cada momento y deja que la escena se desenvuelva con soltura, que todo fluya. Català-Roca sabe que la belleza también está en la imperfección, y en la imperfección, muchas veces la credibilidad.

Muchas de las fotografías de Català-Roca reflejan ese encuentro entre fotógrafo y personaje, pero siempre en sentido positivo. Es el caso del retrato de Antoni Clavé, en el que el retratado parece tomar transcendencia del acto de ser fotografiado con naturalidad; o el de Josep Guinovart, donde el fotógrafo aprovecha un elemento exterior y consigue magistralmente que conviva con el personaje; o el de Modest Cuixart, donde las líneas y las diagonales de uno de sus lienzos sitúan al pintor en el plano adecuado. O el de una Micaela Flores Amaya, *La Chunga*, a quien Català-Roca logra captar en su esencia, desafiante ante la cámara.

El peso terrible que supone coger la cámara —un peso cada

vez mayor a medida que pasan los años— no significó un problema para Català-Roca, siempre inmerso en el mundo de la fotografía: desafió la monotonía y la fatiga inevitable con las mismas fuerzas e ilusión con que abordó su primer trabajo.

Sólo el desgaste de la vida fue capaz de quitarle la cámara de las manos. Pero el testigo fue recogido por otros fotógrafos, que al hilo de sus consejos han perpetuado su obra con una nueva mirada

Pedro Madueño
Fotògraf

Català-Roca. Retratos

Oriol Bosch Bausà

"Captar
una fotografía
de una persona
es fijar un momento
de su vida"

Francesc Català-Roca¹

Una de las razones principales por las que se acostumbra a considerar a Francesc Català-Roca (Valls, 1922 – Barcelona, 1998) una figura capital en la historia de la fotografía en Cataluña ha sido no sólo por su papel como pionero indiscutible de la fotografía documental y del reportaje gráfico en nuestro país durante los años cincuenta y sesenta, sino por el hecho de representar un puente de unión entre dos generaciones de fotógrafos de vanguardia, la de antes de la Guerra Civil y la de posguerra. Pero más allá de su carácter de precursor y de referente, Català-Roca fue, sin duda, el que mejor supo retratar la sociedad española de las primeras décadas de la Dictadura, reconocimiento que le ha valido el calificativo de fotógrafo más importante de su época. Su trabajo ha sido comparado frecuentemente con el de célebres autores como Robert Doisneau o Henri Cartier-Bresson, especialmente por las afinidades de la obra de estos fotógrafos con su particular estilo basado en el realismo poético, la estética del instante decisivo y la investigación constante de la luz. Después de toda una vida dedicada a la fotografía, a principios de los años ochenta, su trayectoria empezó a ser reconocida al ser distinguido con varios galardones, entre los que destacará el Premio Nacional de Artes Plásticas del Ministerio de Cultura (1983), que por primera vez era concedido a un fotógrafo

y que Català-Roca vio como un reconocimiento a todo el conjunto de la profesión.

Desde entonces su obra ha sido protagonista de un amplio número de grandes exposiciones antológicas, y desde el año 2007 el Archivo Fotográfico del Colegio de Arquitectos de Cataluña gestiona cuidadosamente su archivo, un ingente fondo de más de 200.000 negativos y 17.000 hojas de contacto que ponen de manifiesto la extensión y diversidad de su legado. Precisamente, aquello que distingue a todos los grandes fotógrafos del siglo XX no sólo ha sido su mirada personal, sino también la posibilidad de ejercer múltiples lecturas del conjunto de su producción, especialmente desde varios y nuevos puntos de vista. En este sentido, el fondo Català-Roca no es una excepción, ya que sin ningún tipo de duda admite aproximaciones de todo tipo que pueden profundizar de forma parcial o total en su legado. La exposición que ahora presentamos pretende articularse como una de estas posibles lecturas, una exploración prospectiva (que no retrospectiva) de una de sus facetas como fotógrafo: la fotografía de retrato, un género de su particular universo visual que Català-Roca cultivó desde los inicios de su trayectoria y que representa sólo una de sus vertientes fotográficas, compartiendo espacio con otras que, haciendo gala de una extraordinaria capacidad polifacética, también abonó extensamente, como el fotoperiodismo, el reportaje, la publicidad, la fotografía industrial, la reproducción de obras de arte o la fotografía de arquitectura. Hay que recordar, en esta dirección, que el retrato siempre ha tenido un papel destacado en las compilaciones que se han realizado de su producción fotográfica y que muchos de sus famosos retratos, que nos remiten a personalidades especialmente

¹ *Personajes de los años 50. Fotografías Francesc Català-Roca*. Madrid: Ministerio de Cultura. Dirección General de Bellas Artes y Archivos, 1984.

relevantes del mundo del arte y la cultura del siglo XX, se suelen todavía hoy incluir entre su nómina de obras maestras. Pero es justo decir que nuestra inmersión en el género se ha realizado a partir de la oportunidad de poder consultar de forma directa su archivo y desde una perspectiva que permitiera superar la insistencia en aquellos trabajos más conocidos y recurrentes del fotógrafo en favor de recuperar obras bastante más inéditas que pudieran complementar la visión que teníamos hasta ahora de su faceta retratística. El resultado ha sido una selección de treinta y cinco retratos que, circunscritos cronológicamente entre principios de la década de los años cincuenta y la primera mitad de los años setenta, período en el que predomina su fotografía en blanco y negro (o “acromática”, según la terminología que le gustaba utilizar), ofrecen una panorámica representativa de su particular interpretación de uno de los géneros más significativos de la historia de la fotografía. Una elección que, además, nos permite reencontrarnos con los dos mundos en los que, según Pere Formiguera, se podría dividir la obra de Català-Roca: por un lado, el culto, el de los grandes nombres del arte del momento con los que el fotógrafo estuvo en contacto al difundir su obra a partir de numerosos proyectos editoriales, y, por el otro, el popular, el de la vida cotidiana de las calles de las grandes ciudades y de los pequeños pueblos rurales de la España de posguerra que supo retratar como nadie². Por último, hay que dejar constancia que en muchos casos, en el momento de escoger las obras de la muestra hemos considerado oportuno aventurarnos

a seleccionar piezas llevados más por su calidad fotográfica que no por la fama o representatividad de los personajes retratados, hecho que parte de la voluntad de hacer visibles los aspectos más innovadores de su trabajo.

En este aspecto, no parece una casualidad que Català-Roca se perfilara muy pronto como un fotógrafo capaz de destacar en un género como el del retrato, disciplina en la que también fue un distinguido renovador. En primer lugar, hay que considerar su profundo conocimiento de la tradición retratística de estudio, pues Català-Roca creció inmerso en el mundo de la fotografía profesional, entre cámaras de placas y cubetas de laboratorio, ya que su padre, el fotógrafo Pere Català Pic (Valls, 1889 – Barcelona, 1971), había abierto un estudio fotográfico en Valls, de donde era originario, después de renunciar a una cómoda carrera como empleado de banca. Por esta razón, al hablar de sus raíces y recuerdos de niñez en la capital del Alt Camp (Tarragona), Català-Roca evocaba a menudo con un cierto acento de orgullo el hecho de ser conocido entonces como el *Xiquet de Cal Retratista*. Así mismo, también es importante señalar que se formó en un ambiente fotográfico altamente instruido. Con el advenimiento de la República en 1931, su padre decide trasladarse a Barcelona con toda su familia para iniciar así una trayectoria en el campo de la fotografía de publicidad, trabajo que lo llevará a vincularse con los principales núcleos de difusión de la fotografía de vanguardia de la década de los años treinta, de la que resultó ser una de las personalidades más relevantes. Hay que tener presente, sin embargo, que la circunstancia de aprender el oficio de la mano de su padre permitió a Català-Roca familiarizarse desde muy joven

con la obra de los mejores fotógrafos del momento, tanto locales (Ramon Batlles, Josep Masana, Emili Godes o Josep Sala) como del extranjero (Brassaï o Man Ray). De su período de aprendizaje tenía un recuerdo especial de algunos retratos en los que obró de asistente, ya sea en la etapa en la que ayudaba a su padre, como, por ejemplo, cuando este retrató al poeta francés Paul Éluard en enero de 1936 con motivo de la conocida exposición de Pablo Picasso en la Sala Esteva, o bien durante la época en la que trabajó en el Comisariado de Propaganda de la Generalitat de Cataluña durante la Guerra Civil, período en el que fue ayudante del fotógrafo Josep Sala y a quien acompañó al Palacio de la Generalitat a realizar un retrato del presidente Companys, que posteriormente fue escogido como fotografía oficial. Por otro lado, otra experiencia a la que hay que referirse será la fotografía forense y de difuntos, especialidad retratística que realizó con absoluta profesionalidad durante los primeros tiempos de la posguerra y que no deja de ser un reflejo de los primeros y difíciles años de la reanudación.

Pero el inicio de su verdadera investigación alrededor del retrato no tendrá lugar hasta que, en 1948, y con 26 años, decidido a salir adelante con su particular proyecto profesional, se independiza laboralmente al montar su propio estudio y laboratorio, ubicado en el barrio de Gràcia de Barcelona. En aquel momento, emprende la que será una de las carreras profesionales más prolíficas de la historia de la fotografía en nuestro país. Enseguida, y de forma lógica, el retrato pasó a formar parte de su trabajo cotidiano, especialmente a partir de principios de los años cincuenta, momento en el que pasó a ser colaborador gráfico de *Revista* (1952-1954),

2 FORMIGUERA, P. “La segona ruptura. La fotografia catalana dels anys 50 i 60”. A: *Introducció a la Història de la Fotografia a Catalunya*. Barcelona: Lunwerg, 2000.

que será el auténtico motor de su primera y más extensa actividad retratística. Este semanario de información y actualidad en lengua castellana (puesto que no era posible utilizar la lengua propia), promovido y patrocinado por el empresario textil Albert Puig Palau, nació de la mano de un grupo de intelectuales catalanes con la idea de recuperar nuevos espacios de difusión de la cultura y de los movimientos de vanguardia de los que la sociedad barcelonesa había quedado huérfana después de la guerra. Aunque no fue el único fotógrafo del semanario, puesto que otros grandes fotógrafos de la época como Carlos Pérez de Rosas, Jacques Leonard o Nicolas Muller también participaron, sí que fue quién lo hizo más asiduamente durante su primera etapa, porque no sólo publicó espléndidos reportajes gráficos sobre varios temas de actualidad y extraordinarias fotografías de portada, sino que también suministraba imágenes para ilustrar alguna de sus secciones habituales. Esta monumental tarea fotoperiodística permitió a Català-Roca conocer y retratar a importantes personajes de la época: científicos relevantes como el doctor Barraquer o el oceanógrafo Jacques-Yves Cousteau; célebres escritores y poetas como Josep Maria de Sagarra, Eugeni d'Ors, Carles Riba o J. V. Foix; grandes nombres de la plástica contemporánea como Salvador Dalí, Joan Miró, Josep Llorens Artigas, Josep Clarà o Antoni Tàpies; o famosas personalidades del extranjero que empezaban a visitar la capital catalana invitados por Puig Palau, como el poeta, dramaturgo y cineasta Jean Cocteau o el pintor francés de origen japonés Léonard Foujita. En este sentido, destacará especialmente su colaboración en el artículo que bajo el epígrafe *Diálogos de Arte* el crítico artístico Cesáreo Rodríguez Aguilera dedicaba semanalmente a una figura

emergente de la creación artística y que Català-Roca complementaba mediante innovadores retratos que intentaban superar el simple registro del artista junto a su obra. Esto facilitó a Català-Roca entrar en contacto con el mundo del arte y trabar amistad con toda una nueva generación de jóvenes artistas, como Josep Guinovart, Joan Josep Tharrats o Marc Aleu, que, al igual que él mismo, pudieron dar a conocer su obra a través de las páginas de *Revista*. Desde entonces, Català-Roca mantendrá una estrecha relación con numerosos artistas de vanguardia, muchos de ellos vinculados en aquel momento con el movimiento informalista, con los que compartirá bohemia en las tertulias de la Sala Caralt o cenas en el Grill-Room. En este sentido, es necesario mencionar que el fotógrafo frecuentó con la mayoría de los representantes de los principales grupos de artistas que protagonizaron la renovación del arte catalán de posguerra, como, por ejemplo, con los pintores de Dau al Set, o los integrantes del Grup Taüll. Precisamente fue por iniciativa y obra de Català-Roca que el efímero círculo de artistas, reunidos con motivo de la Bienal Hispanoamericana de Barcelona (1955-56), decidió retratarse bajo el pantocrátor de Sant Climent de Taüll instalado en el Museo de Arte de Cataluña de Barcelona, razón por la que el grupo adoptó este nombre.

De la importancia que el mismo fotógrafo dio a todos aquellos retratos que iba acumulando en su meticuloso y ordenado archivo, auténtico espejo de la vida cultural barcelonesa de los años cincuenta, quedó constancia en la que sería su primera exposición individual, celebrada en la Sala Caralt de Barcelona en 1953, muestra en la que decidió incluir un apartado en el que presentó siete fotografías de algunas de

las personalidades del momento³. Según el mismo Català-Roca, aquel apartado tuvo tanto éxito que todo el mundo quería que le hiciera un retrato, solicitud que el fotógrafo automáticamente denegaba argumentando que aquellos retratos los había hecho sin que lo hubieran pedido los personajes retratados⁴. En otro orden de cosas, merece la pena aclarar que Català-Roca no acostumbraba nunca a presentar sus obras retratísticas bajo la denominación de retratos, sino con el título de *Personajes*. Concretamente este epígrafe lo solía utilizar en casi todas sus exposiciones retrospectivas en las que decidía introducir una selección de retratos de su archivo, un concepto que acabó por tener carta de naturaleza propia en la muestra "Personajes de los años 50", presentada en la Biblioteca Nacional de Madrid en 1984. Para el fotógrafo, personajes podían ser tanto celebridades del mundo del arte y la cultura con los que se relacionó como todas aquellas personas anónimas que retrató en algunos de sus viajes o reportajes urbanos que realizaba por encargo de alguna editorial, principalmente para guías turísticas o para organismos oficiales⁵. En este sentido, es oportuno re-

3 Los siete retratos que formaron parte de la muestra fueron los del pintor Joan Miró, el poeta Jean Cocteau, el escultor Joan Rebull, el pintor Salvador Dalí, el escritor Eugeni d'Ors, el poeta Carles Riba y el payaso Charlie Rivel. Estos dos últimos retratos, curiosamente y des de entonces, Català-Roca siempre acostumbraba a mostrarlos confrontados como una metáfora visual del drama y la comedia. THARRATS, J. J. "Las fotografías de Català-Roca", *Revista* (1953), núm. 89, p. 13.

4 CATALÀ-ROCA, F. *Impressions d'un fotògraf. Memòries*. Barcelona: Edicions, 62, 1995, p. 92.

5 Tal como reflejan los listados manuscritos de su archivo, resulta curioso señalar el hecho de que Català-Roca bautizara frecuentemente con nombres singulares o descriptivos a todos estos personajes populares, como, por ejemplo, *Doña Dolores*, *Señorita Fina*, *El boina de Ávila*, *Charlatán*, *Pescador Cadaqués* o *Minutero*, por poner algunos ejemplos. Nombres, sin duda, muy significativos de una época y de un país, al igual que su fotografía más conocida.

cordar que Català-Roca manifestó en alguna ocasión que a partir del instante en el que el fotógrafo capta un tipo o persona, por el sólo hecho de aislarlo ya cobra personalidad propia y se convierte así en personaje⁶. Por esta razón, su concepto de retrato, sea de alguien célebre o anónimo, procedente del mundo culto o popular, siempre ha ido vinculado a esta idea de presentación de un personaje.

Sobre todas aquellas personalidades que Català-Roca conoció y fotografió, dejó testimonio escrito en sus inestimables memorias, que escribió en la recta final de su vida animado por el editor Josep Maria Castellet⁷. En ellas repasa y explica su relación con todos aquellos personajes que pudo tratar y cómo realizó algunas famosas fotografías que hoy se han convertido en auténticos iconos de la memoria colectiva de nuestro siglo XX. Este es el caso, por ejemplo, del escritor Ernest Hemingway, a quien retrató en plena corrida de toros durante las fiestas de los Sanfermines de Pamplona del año 1956, o bien, de Josep Pla, con quien a pesar de su relación profesional en la editorial Destino confiesa que no acabó de congeniar del todo, razón por la que posiblemente a menudo aparece como una figura lejana y distante en muchos de sus retratos. Al contrario que los enérgicos y vigorosos retratos que realizó de la jovencísima bailarina de flamenco Micaela Flores Amaya, conocida como *La Chunga*, a quien conoció por medio del pintor Paco Rebés y con la que mantuvo una larga amistad. De Salvador Dalí, protagonista de algunos de los retratos de los que el fotógrafo se sentía más satisfecho —como, por ejemplo, del extenso reportaje en el parque

Güell publicado en *Revista* en abril de 1953 o del famoso retrato con el hipercubo de 1954— admiraba su capacidad de trabajo, y aunque lo fotografió varias veces, encuentros que Jordi París ha reseguído detalladamente en la obra *Els Dalí de Català-Roca*⁸, declaraba que al conocerlo más o menos en los mismos años en los que empezó a trabajar con Joan Miró resultaba excesivamente agotador tener que compaginar actividades con ambos a la vez. Por este motivo, se fue decantando por colaborar con este último, pues no se desplazaba tan a menudo como Dalí y, además, parecía tener un carácter que congeniaba con facilidad con el suyo.

Precisamente, la intensa y larga relación profesional y de amistad que Català-Roca mantuvo con Joan Miró durante más de treinta años será la culminación de su actividad retratística, ya que, además de documentar minuciosamente su producción artística, supo extraer sus mejores retratos, un interesante legado que llegó a presentar en formato expositivo⁹ y que descubrió la cara más íntima y personal del artista. Esta magnífica obra retratística alrededor del pintor vio la luz gracias a la frecuencia con la que el fotógrafo lo acompañó en sus viajes por todo el mundo y visitó el taller del artista durante más de tres décadas para poderlo captar en su ambiente de trabajo. En este sentido, Català-Roca siempre ha explicado que a Miró no le gustaba que nadie lo viera trabajar, pero que no tenía problema en que lo

hiciera el fotógrafo, dado que, según explica, se mantenía largas horas en silencio y a distancia para procurar hacerle las fotografías sin que el pintor se diera cuenta, abstraído como estaba en su trabajo. Un vínculo similar y común, en cuanto a la amistad y la familiaridad con el retratado, un elemento clave en el momento de lograr una total confianza con el personaje protagonista de una fotografía, la tuvo también con el ceramista Josep Llorens Artigas, también colaborador de Joan Miró, y de quien publicó, como en su caso, varios libros.

Justamente todo el trabajo retratístico que Català-Roca consolidó durante los años cincuenta tuvo su continuidad en las décadas de los años sesenta y setenta, particularmente entorno de destacadas figuras del arte y la arquitectura, la que se convertiría en su especialidad. Básicamente será gracias a los encargos del marchante de arte y mecenas Aimée Maeght (que también tomaron forma de retratos cinematográficos), así como de la demanda de varias editoriales de contar con sus servicios en el momento de publicar volúmenes sobre la obra de destacados artistas, entre los que, además de Miró y Artigas, encontramos al pintor Antoni Clavé o al escultor vasco Eduardo Chillida. Por otro lado, la faceta vinculada con los retratos de personajes de la calle tendrá también su extensión en esta nueva etapa a partir de su colaboración con la editorial Blume, lo que le llevará a recorrer buena parte de la América Latina para retratar la artesanía y los artesanos populares. En este sentido, según resulta de la lectura de su archivo, su actividad retratística no se interrumpió en ningún momento y, en cualquier caso, se diversificó en la época en la que abandona definitivamente el blanco y negro a mediados de

6 *Personajes de los años 50. Fotografías Francesc Català-Roca*. Madrid: Ministerio de Cultura. Dirección General de Bellas Artes y Archivos, 1984.

7 CATALÀ-ROCA, F. *Impressions d'un fotògraf. Memòries*. Barcelona: Edicions 62, 1995.

8 PARÍS, J. *Els Dalí de Català-Roca*. Valls: Museu de Valls, 2004. El director del Museo de Valls recordaba que en una conversación con Català-Roca este "comparaba la manera de ser y de actuar de Miró y Dalí. Decía que Miró, a pesar de ser un gran artista, era un mal actor, en el sentido de no saber posar delante de la cámara, quedaba falso; en cambio, Dalí sabía posar sin que el resultado pareciera forzado ni ficticio, actuaba con toda naturalidad".

9 "Mirar Miró: el Joan Miró de Català-Roca". La Pedrera, Barcelona, 1993.

los años setenta, ya sea en forma de peticiones institucionales (entre las que encontramos a personalidades de la política y la cultura) o bien mediante la colaboración con varios medios de comunicación, como, por ejemplo, en *La Vanguardia*, donde aparecieron publicados algunos trabajos del fotógrafo sobre figuras de la actualidad del momento como el cantante Joan Manuel Serrat, el presidente Josep Tarradellas o los artistas Tàpies o Miró.

Examinar el conjunto de retratos que conforman la presente exposición nos puede ayudar a entender cuáles fueron las principales aportaciones y rasgos comunes que caracterizaron su fotografía de retrato. En primer lugar, se hace evidente que ninguno de los retratos ha sido tomado en el estudio del fotógrafo. Sobre este aspecto, Català-Roca solía afirmar que era un retratista sin estudio y que siempre había preferido jugar en campo contrario, una ocurrencia que le permitía hacer entender, de forma coherente con su ánimo documentalista, su predilección por desplazarse en el espacio vital de cada uno de los personajes a retratar para situarlos en su ambiente natural, un hecho que entendía a la vez como una gran ventaja. Este enriquecimiento, que le permitía relacionar el protagonista del retrato con la atmósfera y las circunstancias de su entorno, habitualmente de trabajo, se aprecia claramente, por ejemplo, en los retratos del pintor en el exilio Emili Grau Sala (fotografiado en su estudio del barrio parisiense de Montparnasse), del escritor y también colaborador de *Revista* Sebastià Juan Arbó (que aparece tomando notas en una de las mesas de la Cafetería Oro del Rhin de la Gran Vía), del pintor e interiorista alemán Erwin Bechtold (enmarcado en su casa de Ibiza) o del escritor

Josep Pla (inmortalizado en el comedor del Mas Pla de Llofríu). Otro de los beneficios de retratar a los personajes en su propio ambiente era la posibilidad de obtener retratos cualitativamente más vivos, puesto que el fotógrafo prefería que la gente se mostrara natural, contrario como era a cualquier tipo de manipulación o preparación de la escena a representar. De aquí que la mayoría de estos retratos nos muestren a sus protagonistas de una forma extremadamente viva y natural, sin artificios ni ficciones, totalmente limpia. En este sentido, el método de Català-Roca pasaba por encontrar la fotografía, y no por prepararla, muchas veces sin que los mismos protagonistas fueran conscientes, una forma de trabajar que podía dar como resultado retratos mucho más espontáneos y sinceros, como el caso de los retratos de los pintores Joaquim Llucià o Antoni Tàpies, de los que consigue congelar sus gestos creativos en plena actividad artística, lo que nos permite entender mucho más sus métodos de trabajo. Huelga decir que el hecho de convivir o relacionarse estrechamente con el personaje retratado ayuda mucho en este aspecto, especialmente en casos como el del pintor Salvador Dalí, cuyo espléndido retrato (realizado en su estudio de su casa de Portlligat) nos muestra un Dalí muy íntimo y alejado de la imagen divina que procuró difundir a través de los medios de comunicación. Por otro lado, la capacidad de Català-Roca para encontrar el momento decisivo a la hora de pulsar el botón de su cámara se hace patente también en algunos de estos retratos, como, por ejemplo, el de un Cousteau, entonces todavía premediático (a quien retrató en octubre de 1954 por encargo de *Revista* con motivo de una exploración en las islas Medes) o del pintor Joan Miró

(de quien curiosamente hemos escogido la primera fotografía que le hizo Català-Roca, tomada en las puertas de la Catedral de Tarragona durante una parada en un viaje hacia Mont-roig)¹⁰. Esta espontaneidad natural del momento oportuno se deja ver también en las fotografías de todos sus retratos de personaje populares, como, por ejemplo, en la del salinero de Ibiza o la basurera de Madrid, a quienes nos muestra con una gran dignidad y fuerza poética, en plena sintonía con lo que se ha denominado fotografía humanista (*Life*), una corriente entonces de plena actualidad en el panorama fotográfico internacional. Destacar, por otro lado, que uno de los conceptos que Català-Roca asimilaba a la buena fotografía era la capacidad de ésta de saber explicar muy bien un personaje mediante únicamente recursos visuales, del mismo modo que un escritor lo podría hacer a través de la narración escrita. Por esta razón, muchos de sus retratos suelen incorporar elementos que no sólo captan el interés del espectador, sino que aportan información añadida o asociada al personaje retratado. Es el caso, por ejemplo, de los retratos del escultor Joan Rebull (a quien fotografía detrás de unos bloques de una cantera, de cuyo elemento primario parte su actividad artística), de la escritora Anna Maria Matute (fotografiada con un libro en las manos en un rincón de lectura de su domicilio) o del pintor Joan Josep Tharrats (a quien se refiere en su faceta de crítico artístico rodeándolo de una montaña de publicaciones de arte, de las que

10 En este sentido, el examen de las hojas de contacto del archivo Català-Roca ponen de manifiesto su extraordinaria capacidad y seguridad para escoger el momento decisivo para realizar una instantánea, ya que habitualmente no solía tomar muchas fotografías de un mismo motivo o sujeto.

era un ferviente coleccionista). Finalmente, desde el punto de vista estético y en consecuencia con su estilo limpio y directo, destacar, antes que nada, su esmerado trabajo con la luz, uno de los aspectos más valorados de su fotografía. Sólo hay que ver algunos de los retratos, como los de *La Chunga* (donde la luz del sol perfila la esbelta sombra de la bailarina), el pintor Antoni Clavé (donde la atmósfera lumínica juega un papel protagonista) o el del artista Fornells-Pla (en el que la luz natural aporta una nueva dimensión al espacio de su taller) para calificar al fotógrafo de auténtico maestro de la luz. Una maestría, además, de gran envergadura, puesto que Català-Roca renunció radicalmente a utilizar la luz artificial, contando sólo con la luz natural que rodeaba el ambiente de los personajes que quería retratar. Otro de los elementos formales fundamentales para entender su fotografía de retrato será el uso enfático del encuadre, en el que abundarán recursos como el uso de las angulaciones, abruptos picados (retrato de Joan Abelló) y contrapicados (retrato de Josep Guinovart), que autores como Joan Fontcuberta explican como una asimilación natural por parte del fotógrafo del vocabulario expresivo de las vanguardias de entreguerras¹¹. Hay bastantes ejemplos respecto a los contrapicados especialmente, como el retrato del fotógrafo Minutero (un retratista retratado con quien Català-Roca se sentía identificado) o del marinero de la VI flota norteamericana tomada en el puerto de Barcelona (que realizó con motivo de un reportaje publicado en *Revista* en enero de 1953), que guardan una estrecha

relación con el cine soviético de vanguardia, de quien sabemos que Català-Roca apreciaba algunos de sus recursos formales¹². Sea como fuere, huelga decir que el fotógrafo trabajaba la composición del encuadre con un carácter conscientemente moderno, como se pone de manifiesto, por ejemplo, en los retratos del pintor Modest Cuixart o el ceramista Josep Llorens Artigas, donde los personajes son reencuadrados por sus propias producciones artísticas. Para finalizar, nos referiremos a un último recurso, la utilización de la profundidad de campo con finalidades expresivas, un medio que utilizaba a menudo para obligar al espectador a fijar la mirada allí donde el fotógrafo previamente había escogido. Es el caso del extraordinario retrato del poeta Jean Cocteau, donde la mirada selectiva del fotógrafo recae sobre la expresividad de sus manos y no de su rostro, como en la mayoría de retratos. Un ejemplo paradigmático que nos recuerda que la grandeza del trabajo retratístico de Català-Roca no se encuentra en el personaje representado, sino en la interpretación de este último que, a través del medio fotográfico, el fotógrafo ejerce desde su particular punto de vista cargado de subjetividad.

Oriol Bosch Bausà
Museo de Arte Jaume Morera

11 FONTCUBERTA, J. "El legado de Català-Roca". A: *Personajes de los años 50. Fotografías Francesc Català-Roca*. Madrid: Ministerio de Cultura. Dirección General de Bellas Artes y Archivos, 1984, p. 87-91.

12 Entrevista con Martí y Andreu Català-Roca, hijos del fotógrafo, en el Archivo Fotográfico del COAC, el 27/11/2013.

Cronología

1922
Valls

1922

Nace en Valls el día 19 de marzo, hijo del fotógrafo Pere Català Pic.

1931

Se traslada a Barcelona con su familia.

1935

Inicia los estudios de dibujo en la Escuela de La Llotja mientras se forma como profesional de la fotografía dentro del núcleo familiar.

1937

Empieza a trabajar en el Comisariado de Propaganda de la Generalitat de Cataluña, donde Pere Català Pic ejerce de director de Publicaciones durante la Guerra Civil.

1941

Retoma la actividad profesional junto a su padre, centrada en la fotografía industrial y la reproducción de obras de arte.

1948

Abre su propio laboratorio fotográfico, donde compagina la labor más profesional con la investigación y el estudio de nuevas técnicas de reproducción.

1950

Gana el Premio Ciutat de Barcelona de Fotografía con la colección *Octubre*.

1951

Su primera película, *La Ciudad Condal en otoño*, recibe el Premio Ciutat de Barcelona de Cine.

Destino publica diez fotografías suyas en la *Guía de Barcelona* y conoce a Salvador Dalí.

1952

Obtiene *ex aequo* el Premio Ciutat de Barcelona de Cine con la película *Piedras vivas* y publica su primer libro de fotografías, *La Sagrada Familia* (Ed. Ayma).

A partir de una colaboración con el director de cine Thomas Bouchard, inicia una larga amistad y relación profesional con Joan Miró.

1953	1959	1964	Viaja a Japón con Joan Miró, donde realiza los films <i>Osaka. 1970. Mural de cerámica y Miró Osaka. 1970. Peinture murale.</i>	Destino publica <i>Castilla la Vieja</i> , con fotografías suyas y de Raimon Camprubí.
Primera exposición individual en la Sala Caralt de Barcelona.	Recibe el encargo de la Dirección General de Turismo de hacer fotografías en todo el Estado Español, ocasión que aprovecha para llevar a cabo sus propios trabajos en el campo de la fotografía documental.	Destino publica <i>Castilla la Nueva</i> , con texto de Gómez de la Serna.		
1954		1965	1971	1977
Publica <i>Barcelona</i> (Ed. Barna), la obra con la que inicia una larga y prolífica trayectoria en el mundo de los libros de reportajes, y sale a la luz la <i>Guía de Madrid</i> (Destino).		Empieza sus investigaciones en el campo del color.	Muere Pere Català Pic. Destino publica la tercera edición de la <i>Guía de Madrid</i> , en la que se incluyen nuevas fotografías, y también la edición en catalán de <i>Guía de Catalunya</i> .	Lleva a cabo tres nuevas películas: <i>Chillida ceramista, Peine del viento y Femme/Woman. A tapestry by Joan Miró.</i> Ediciones Polígrafa publica <i>Arquitectura de Sert en la Fundación Miró.</i>
1956	1960	1968		
Planeta publica <i>Guía de Cuenca y principales itinerarios de su provincia.</i>	Se casa con la danesa Lilly Pedersen, con quien tendrá dos hijos: Martí y Andreu.	Destino publica <i>Los monasterios catalanes</i> , con texto de Antoni Pladevall.		
1957	1962	1970	1973	1980
A través de Joan Miró conoce al arquitecto Josep Lluís Sert y se convierte en el fotógrafo de algunos de sus principales edificios.	Destino publica la segunda edición de <i>Mallorca, Menorca e Ibiza</i> , con texto de Josep Pla.	Empieza su serie de fotografías de artistas como, por ejemplo, Joan Miró, Eduardo Chillida y Josep Guinovart, y lleva a cabo la película <i>Miró-Artigas</i> .	Inicia sus viajes a América y abandona definitivamente el blanco y negro para centrarse en el color.	La película <i>Femme/Woman. A tapestry by Joan Miró</i> sobre el tapiz de Washington es galardonada con el Premio The Golden Eagle.

1982 Presenta su primera exposición retrospectiva en la Galería Maeght de Barcelona: <i>Francesc Català-Roca. Fotografías. Artistas. Arquitectura. Personajes. Toros.</i>	1987 El Queen Sofia Spanish Institute de Nueva York expone la retrospectiva <i>Francesc Català-Roca. Photographs.</i> Filma la que será su última película, un reportaje sobre las obras de reconstrucción del Pabellón Mies van der Rohe.	1993 El Ayuntamiento de Barcelona le concede la Medalla de Oro al Mérito Artístico y la Fundación Miró lo galardona con el Premio Ocell Solar. Presenta la exposición <i>Mirar Miró: el Joan Miró de Català-Roca</i> en La Pedrera.	1997 Exposición antológica en el Centro de Arte Santa Mónica con motivo de su 75 aniversario.
1983 Recibe el Premio Nacional de Artes Plásticas, que otorga el Ministerio de Cultura, concedido por primera vez a un fotógrafo.	Presenta la exposición <i>La arquitectura de los años 50 en Barcelona</i> en el Colegio de Arquitectos de Barcelona.		1998 Muere en Barcelona el día 5 de marzo.
1984 Presenta en la Biblioteca Nacional de Madrid la exposición <i>Personajes de los años 50.</i> Publica los libros <i>Miró. Noventa años</i> (Ediciones 62) y <i>Gaudí</i> (Polígrafa). Presenta en el Museo Picasso de Barcelona la exposición <i>Tauromaquia.</i>	1990 Presenta la exposición <i>Francesc Català-Roca. Del meu arxiu</i> en la Galería Maeght de Barcelona.	1995 Publica sus memorias, <i>Impressions d'un fotògraf. Memòries</i> (Ediciones 62), y el que será su último libro, <i>Fotografías a-cromáticas</i> (Tibidabo Ediciones), una selección de su obra en blanco y negro.	
	1992 La Generalitat de Cataluña le otorga el Premio de Artes Plásticas y la Cruz de Sant Jordi.		1998 Barcelona

Organitza

Producció tècnica

Amb el suport

